

بهشتی و بازخوانی مفهوم ایران‌شهر در خانه وارطان

هفتمین نشست از سلسله نشست‌های ماهانه ایران‌شهر که سه‌شنبه اول هرماه به همت دفتر مطالعات کاربردی و امور ترویجی شرکت عمران و بهسازی شهری ایران در خانه گفت‌وگو و معماری (خانه وارطان) برگزار می‌شود این بار (94/10/1) به حرف‌های سید محمد بهشتی اختصاص داشت.

این نشست‌ها باهدف فراهم آوردن فضای گفت‌وگو، تداوم و بسط نظریات و مطالعات انجام‌شده در حوزه اندیشه ایران‌شهری و افزایش حساسیت در لایه‌های مختلف تخصصی دانشگاهی و حتی مردمان ساکن در شهر نسبت به مسائل موجود و آتی شهر ایرانی برگزار می‌شود.

امروز شهرنشینی با مسائل و چالش‌های بنیادینی روبروست و در این میان چالش قابل زندگی بودن کلان‌شهرها به‌ویژه تهران، چالش حرکت و جابجایی درون و بین‌شهری و چالش کالایی شدن از عمده‌ترین مسائل و معضلات گریبان‌گیر شهرهای ماست که نیازمند رویارویی جدی است.

محک زدن اندیشه ایران‌شهری با معیارهای اسلام، مدرنیته و جهانی‌شدن در نشست‌های فوق‌دنبال می‌شود.

برپاکنندگان این نشست‌ها در اندیشه آنند که با بازخوانی اندیشه ایران‌شهر در روزگار معاصر، مشتمل بر «بازتعریف هویتی»، «بازتعریف فرایندی» و «بازتعریف ساختاری» به ترتیب به توصیف ایران‌شهر معاصر و ایرانی معاصر، حکمرانی شایسته در سطوح ملی و محلی بر مبنای پذیرش حق شهروندی و پذیرش مقیاس اجتماعات محلی در کنار مقیاس یگانه ملی بپردازند.

سیدمحمد بهشتی هفتمین سخنران سه‌شنبه‌های اول ماه در خانه وارطان بود که بحث‌های ماه‌های قبل عباس آخوندی، احمد سعیدنیا، اسماعیل بنی‌اردلان، هادی خانیکی، سیدمحسن حبیبی و شهین دخت خوارزمی را با قرائت خود تداوم می‌داد.

بهشتی سخن خود را با ویژگی‌های سرزمین ایران در قالب عوامل زیر برشمرد:

- بالقوه بودن سرزمین ایران
- موقعیت جغرافیایی ویژه ایران
- کیفیت پراکندگی زیست‌گاه‌ها در ایران
- قائم‌به‌ذات بودن در ایران
- تعامل با دیگران

وی با اشاره به نامهٔ تنسر که سرزمین ایران را سرزمینی بی غلط می‌داند به طرح‌های توسعه‌ای اشاره کرد که بدون شناخت، قصد اصلاح غلط‌های این سرزمین را دارند. او در بحث بالقوه بودن ایران، اشراف به گوهر نهان این سرزمین را مستلزم شناخت دانست که این روند را همان کیمیاگری یعنی از قوه به فعل درآوردن در همه زمینه‌ها؛ معماری، شهرسازی، هنر و... است.

- بهشتی ویژگی ایران را موقعیت جغرافیایی آن که پل ارتباط شرق و غرب است ذکر کرد. او جهان ایرانی ناشی از این موقعیت را جهانی وسیع از اسپانیا تا اروپا و چین می‌داند که سبب شده در بحث‌های جهانی‌شدن و جهانی‌سازی ویژگی ایرانی‌ها جهانی بودن باشد.
- این جهانی بودن سبب رندی ایرانیان به معنای پرده پرده بودن ایرانیان شده که در معماری این سرزمین در معماری اندرونی و بیرونی نمود یافته است.
- بهشتی کیفیت پراکندگی زیست‌گاه‌ها در ایران را با مثال‌هایی در مورد زیستگاه‌های وسیع در اروپا، زیستگاه‌های نواری در حاشیه نیل و زیستگاه‌های پراکنده در ایران روشن کرد. از نظر او زیستگاه‌های ایران در حاشیه راه‌های مهم شکل گرفته

حتی اگر شرایط محیطی مناسبی نداشته‌اند. حتی در دو نوار البرز و زاگرس شهرها در کنار راه‌های مهم و محل عبور راه‌ها از این دو نوار شکل گرفته‌اند.

- او به ویژگی قائم‌به‌ذات بودن به‌عنوان خصیصه‌ای سرزمینی اشاره کرد که از آرش تا دهخدا و پیرنیا و... تداوم داشته و بدون داشتن سازمان و... خود جور همه را کشیده‌اند و کارهایی کارستان کرده‌اند مانند دهخدا که پس از تشکیل سازمان لغت‌نامه چیز زیادی به آن اضافه نشد.

- ویژگی دیگر این سرزمین، تعامل با دیگران به معنای چیزی برای عرضه به دیگران داشتن عنوان شد. بهشتی در پاسخ به سؤالاتی در زمینه کاربرد این حرف‌ها در بازخوانی اندیشه ایران‌شهر و مسائل معماری و شهرسازی، فاصله این حرف‌ها با مسائل و مصادیق روز، امکان بازخوانی در شرایط رازوارگی و تغییر پایتخت و تأثیر عوامل یادشده مانند پراکندگی زیست‌گاه‌ها و قائم‌به‌ذات بودن در عدم شکل‌گیری اندیشه واحد و رسیدن به سیر تجرید برای دست‌یابی به آن در ایران گفت:

بازخوانی توسط اهلس و با شرایطی امکان‌پذیر است. او اشاره کرد که بین باقرآباد و نیویورک علیرغم نزدیکی اولی و دوری دومی به دلیل شناخت شما از دومی آن نزدیک‌تر و به دلیل عدم شناخت شما از اولی آن دورتر است درحالی‌که در واقعیت برعکس است.

او اشاره کرد که نقشه تقلیل یافته‌ترین خط‌وربط یک ساختمان است نه تجرید آن. اگر کسی آب رکن‌آباد حافظ را درک کند از نیل مهم‌تر است درحالی‌که در ظاهر این‌گونه نیست.

او به بحث‌های طرح‌شده در مورد انقطاع و گسست تاریخی در دوره مشروطه پرداخت و اظهار داشت ما سه واکنش در قبال مسائل دوره قاجار و شکست در جنگ با روس‌ها و این‌که چه شد که این‌گونه شد، داریم:

- 1- واکنش نیروهای متجدد که منجر به بی‌اعتمادی به توان خود و جستجوی گمشده در غرب بود و منجر به مشروطه شد.
- 2- واکنش نیروهای سنت‌گرا که واکنشی به تجددگراها بود و گم‌شده را در صدر اسلام می‌جویند و به غرب اعتمادی ندارند.
- 3- نیروهایی که کنش‌گرند و به فرهنگ ایران اعتماد دارند و تلاش معاصر بودن دارند نه متجدد بودن. آن‌ها حرف‌های نو و ریشه در تاریخ دارند مثل دهخدا و...

بهشتی ادامه داد که گروه اول و دوم وجوه اشتراک بیشتری دارند تا وجوه افتراق البته سال‌ها پیش در پی دین زدایی از نوروز بودند و سنت‌گرایان بعدها به دنبال حذف آن و جایگزینی آن با عید غدیر و فطر.

تجدد امری واکنشی است اما معاصر شدن ریشه‌دار است و به همین دلیل من مخالف انقطاع فرهنگی هستم. ما مرگ فرهنگی نداشته‌ایم ولی دچار ضعف شده‌ایم.

او در مورد پایتختی تهران گفت هیچ شهری در ایران قابلیت پایتخت شدن را ندارد و مشکلات تهران ناشی از سوء مدیریت ماست. ما همواره دچار منحنی سینوسی مدنیت و بحران مدنیت بوده‌ایم ولی به نظر می‌رسد که ما درحال خارج شدن از بحران مدنیت هستیم.

این حرف که چرخ را نباید دوباره اختراع کرد ناشی از واکنش شکست و پذیرش آن است. بارها و بارها چرخ، شهر و... را باید کشف کرد و نو به نو کرد.

- بهشتی در مورد تأثیر ویژگی دو عامل برشمرده پراکندگی مجتمعات زیستی و قائمبهذات بودن در ایران و تأثیر آن در عدم شکل‌گیری و تجدید اندیشه ایران شهری گفت نوروژ و بسیاری از نمونه‌های دیگر نشان‌دهنده آنند که اندیشه ایران شهری از این پراکندگی در جهت تنوع و چندوجهی بوده بهره برده است. او اشاره کرد که حسن بحران آب در واداشتن ما رجوع به عقل است! اندیشه ایران شهری چیزی است که باعث زندگی خوب ما در ایران شود. برخلاف آنچه ما در 80 - 70 سال اخیر انجام داده‌ایم.